

Комунікативна та комунікаційна системи — диференціація понять

У статті подано тлумачення та вибудовано ієрархію понять «комунікативна система» та «комунікаційна система» в межах науки про соціальні комунікації, запропоновано модель управління комунікативними системами в межах комунікаційної.

Ключові слова: комунікативний, комунікаційний, система, соціальні комунікації.

У сучасній науковій парадигмі досі не викристалізувалось однозначне тлумачення понять у контексті їх належності до систем комунікації. Відмінності між поняттями по-різному визначаються науковцями, тому часом ці терміни — «комунікативна система» та «комунікаційна система» — стають взаємозамінними, причому навіть у межах одного дослідження. Тож мета статті полягає у тому, щоб чітко розмежувати згадані поняття і визначити, як вони співіснують у системі соціальнокомунікаційних аспектів.

У словнику-довіднику із соціальних комунікацій поняття «комунікативні» та «комунікаційні» використовуються як тотожні [1].

А у словнику української мови в 11-ти т. (за редакцією акад. І. Білодіда та ін.) обидва поняття — «комунікативний» та «комунікаційний» — стосуються комунікації [2]. Проте комунікаційний — спец. прикметник до «комунікація», а комунікативний — лінгв. прикметник до «комунікація».

Термін «комунікація» трактується таким чином: 1) спец. шляхи сполучення, лінії зв'язку; обмін інформацією, спілкування; 2) лінгв. те саме, що спілкування; зв'язок.

За цими семантичними напрямками комунікативність — здатність до спілкування, контактів; зв'язок, спілкування, контакти між ким-, чим-небудь; комунікабельність.

Отже, з лексикографічного погляду прикметники «комунікаційний» та «комунікативний» мають відмінність у значеннях. До того значення комунікації, що стосується спілкування, сфери мовлення і мови, належить прикметник «комунікативний», а прикметник «комунікаційний» пов'язаний із технологічним аспектом передавання інформації між суб'єктами.

Відомий російський дослідник Ф. Шарков у своїй праці «Підготовка спеціалістів зі зв'язків із громадськістю» пише, що в інтерпретації і дослідженні термінів «комунікаційний» і «комунікативний» вихідною точкою застосування понятійного апарату є розгляд комунікації, з одного боку, як структури, системи, а з іншого — як процесу. Під час розгляду комунікації як структури слід зосередитися на комунікаційних структурах, системах, процесах. Комунікаційний процес у цьому разі є зміною структури,

стану комунікаційної системи [3]. А оскільки ми розглядаємо поняття «комунікація» як процес, то, очевидно, доцільніше говорити про комунікативні зв'язки, відносини. Комунікативний процес тут є обміном інформацією або ж передаванням інформації від одного комунікатора до іншого.

Серед численних теоретичних досліджень, які розкривають сутність комунікації, безсумнівну значущість мають ті з них, в яких здійснюється системний аналіз комунікативних процесів.

Поняття «система» вже утвердилося в сучасному науковому знанні. Системний підхід був прийнятий фахівцями з теорії комунікації не лише як теоретична основа, а й як науковий принцип, знання і метод дослідження [4]. У зв'язку з цим комунікативна і комунікаційна системи є об'єктивною єдністю закономірно пов'язаних один із одним комунікативних предметів, явищ, відомостей, а також знань про природу і сутність комунікації. Щоб об'єкт вважати системним, потрібно мати його опис через набір певних властивостей або ознак.

Питання дослідження комунікативної системи у різний час розглядали у своїх працях В. Конецька, Ю. Лотман, Н. Луман, О. Швейцер.

Приміром, у праці «Семіотика кіно та проблеми кіноестетики» Ю. Лотман основною комунікативною системою називає людську мову. З визначення мови як комунікативної системи впливає характеристика її соціальної функції: мова забезпечує обмін, зберігання і накопичення інформації в колективі, який нею користується [5].

О. Швейцер у 1976 р. ввів визначення комунікативної системи як «сукупності мовних кодів і субкодів, що використовуються в одному мовному осередку. Ці коди і субкоди (системи і підсистеми) є компонентами соціально-комунікативної системи. Між цими компонентами існують відносини функціональної додатковості, що означають розподіл систем і підсистем певної мови за різними сферами використання» [6]. Дослідник особливо наголошує на функціональному аспекті цього поняття: «Відносини функціональної додатковості означають соціально детермінований розподіл співіснувань у межах окремого мовного колективу систем і підси-

стем за сферами використання (книжково-письмова мова, побутове спілкування і т. п.) і громадськими функціями (наука, культура, освіта, релігія), з одного боку, та соціальними ситуаціями – з іншого» [6].

А розглядаючи суспільство як соціальну систему, Н. Луман охарактеризував комунікативну систему як таку, що «твориться за допомогою слів, мови, постійної активності та постійної комунікації» [7].

Найбільш ретельно до тлумачення комунікативної системи як явища підійшла російська дослідниця В. Конєцька. За її визначенням, це «функціонально орієнтовані сукупності різномірних комунікативних засобів, що взаємопов'язані мовними і немовними чинниками спілкування у відносно цілісну єдність. Множинність комунікативних систем зумовлена їх цільовим призначенням, різномірністю комунікативних засобів і способами їх актуалізації» [8]. Авторка також подала критерії, що визначають специфіку комунікативних систем:

- 1) цільове призначення системи (яка інформація повідомляється і кому призначається);
- 2) вибір комунікативних засобів;
- 3) канали передавання і сприйняття інформації та способи обміну нею (природні і штучні) [8].

На основі цих критеріїв учена розрізняє природні і штучні комунікативні системи. До природних систем належать ті, в яких використовуються комунікативні засоби природної мови: слова, словосполучення, речення, а також жести, міміка, рухи тіла, що мають національну специфіку. До штучних систем вона зараховує ті, в яких використовуються сконструйовані (часто на основі вербальної мови) або запозичені з різних галузей знань символи, формули, графи, знаки для позначення зв'язків і відносин між елементами.

ків, передають інформацію за допомогою мовленнєвих форм і засобів у межах однієї природної мови. Більше того, поняття мови та мовних знаків необхідно розглядати в широкому семіотичному значенні, враховуючи культурні особливості та специфіку соціуму. Наприклад, у межах однієї мови з лінгвістичного погляду може існувати безліч комунікативних систем, що будуть ґрунтуватись, приміром, на професійній мові або мові різних соціумів.

Творцями поняття «комунікаційна система» можна вважати К. Шеннона та В. Вівера. Адже саме вони у 1949 р. своєю математичною моделлю комунікації зуміли пояснити процес передавання інформації від джерела до отримувача [9]. За принципами так званої технічної комунікації джерело інформації створює повідомлення, яке потім надходить у передавач, де набуває форми сигналу, адаптованого для передавання каналом зв'язку, що з'єднаний із приймачем. Приймач відновлює повідомлення з отриманого сигналу. Потім відновлене повідомлення досягає адресата.

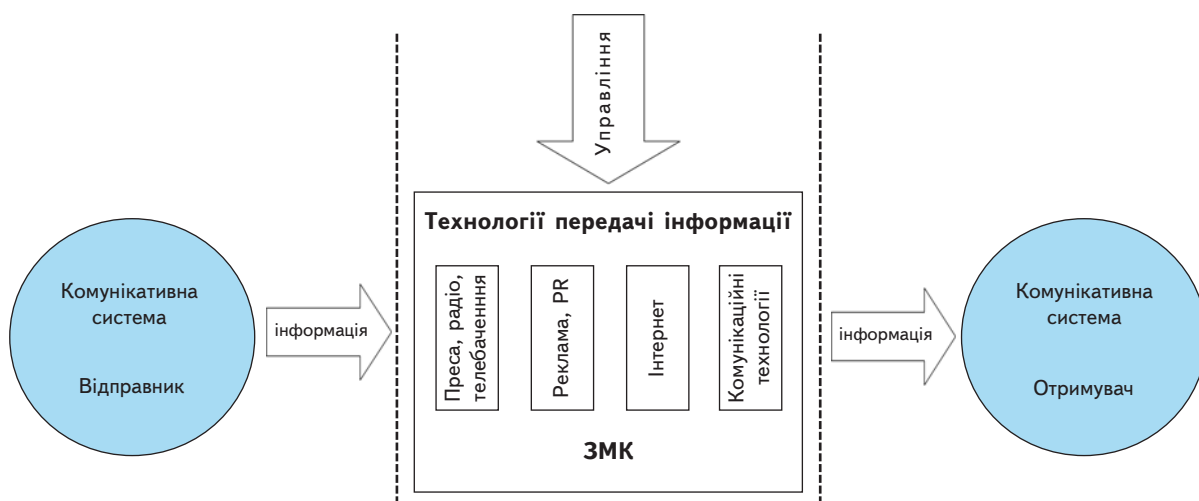
Тож, беручи до уваги вже згадане нами тлумачення поняття «комунікаційний», можна вважати, що саме технічна комунікація передусім вкладається в поняття «комунікаційна система».

Наукова думка про комунікаційну систему отримала подальший розвиток у роботах канадського вченого Г. Маклюєна [10]. Відповідно до його технологізованих тверджень, сам засіб комунікації і є повідомленням. Іншими словами, будь-яке повідомлення ґрунтується на певному засобі комунікації, наприклад, змістом кіно є роман, змістом роману – мова тощо. На думку вченого, всі структури передавання інформації можна вважати універсальними

Схема 1.

Передавання інформації в межах комунікаційної системи

Комунікаційна система

Тож підсумовуючи сказане, зазначимо, що комунікативна система — це сукупність мовних знаків, які, перебуваючи під впливом комунікативних зв'яз-

законами буття, сутність яких зводиться до абсолютизації інформаційних засобів і мов у формуванні подібних способів життя, діяльності і мислення

людей, які живуть у різних країнах, але в одні й ті самі епохи [11].

Н. Вінер, розглядаючи комунікацію як кібернетичну систему, вважав, що «будь-яка система працює ефективно, коли вона отримує інформацію про стан цієї системи. І на її основі модернізує свої управлінські сигнали» [12]. Це судження вченого теж наштовхує нас на думку, що *комунікаційна система призначена для управління процесами передавання інформації, зокрема між різними комунікативними системами*. Якщо говорити про сферу соціальних комунікацій, то це управління реалізується через різні види соціальних комунікацій.

Принцип функціонування комунікаційної системи, описаний вище, можна зобразити у вигляді моделі (див. Схему 1).

Комунікативні системи є складниками комунікаційної системи. Механізм взаємодії між двома комунікативними системами відбувається за схемою: інформація з першої комунікативної системи (від відправника) через різні види соціальних комунікацій (технології передавання інформації) потрапляє до другої комунікативної системи (до одержувача). Якщо взяти журналістський текст, то він створюється у комунікативній системі, але потрапляючи до засобів масової комунікації, стає одиницею комунікаційної системи і вже в ній, набуваючи ознак технологічності, перетворюється на медіатекст.

Отже, в межах комунікаційної системи здійснюється управління процесами передавання інформації через різні види соціальних комунікацій між різними комунікативними системами.

1. *Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / [авт.-сост.: В. А. Ильганова]. — Х. : Городская типография, 2009. — С. 165–173.*

2. *Словник української мови : в 11-ти т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голов.) та ін.]. — К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 4: І — М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. — К. : Наукова думка, 1973. — С. 254.*

3. *Шарков Ф. И. Подготовка специалистов по связям с общественностью // Образование и общество. — 2001. — № 2. — С. 21.*

4. *Берталанфи Л., фон. Общая теория систем — критический обзор / Л. фон Берталанфи // Исследования по общей теории систем : сбор. пер. / [общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина]. — М. : Прогресс, 1969. — С. 23–82.*

5. *Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. / Ю. М. Лотман. — Таллинн : Ээсти Раамат, 1973. — С. 5.*

6. *Швейцер А. Д. Современная социолінгвістика. Теория, проблемы, методы / А. Д. Швейцер. — М., 1976. — С. 76.*

7. *Луман Н. Что такое коммуникация? // Социологический журнал. — 1995. — № 3. — С. 114–128.*

8. *Конечкая В. П. Социология коммуникации : учебник / В. П. Конечкая. — М. : Международный университет бизнеса и управления, 1997. — С. 69–71.*

9. *Shannon C. E. The Mathematical Theory of Communication / Claude E. Shannon, Warren Weaver. — Urbana : The University of Illinois Press, 1949. — 117 p.*

10. *Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн ; [пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова]. — М. : Жуковский ; «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. — 464 с.*

11. *Землянова Л. М. Коммуникативистика и средства информации. Англо-русский толковый словарь концепций и терминов. / Л. М. Землянова. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. — С. 199.*

12. *Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / Винер Н. ; [пер. с англ. И. В. Соловьева, Г. Н. Поварова ; под ред. Г. Н. Поварова]. — 2-е изд. — М. : Наука; Глав. ред. изд. для заруб. стран, 1983. — С. 160.*

Подано до редакції 24. 05. 2013 р.

Lytvynenko Volodymyr. Communicative and communication systems: differentiation of concepts.

The article deals with differentiation of two concepts existed in the Ukrainian communication science: 'communicative system' and 'communication system'. The hierarchy of concepts within the science of social communication is constructed. The author suggested his own management model of governance of communicative system within communication system.

Keywords: communicative, communication, system, social communications.

Литвиненко В. В. Коммуникативная и коммуникационная системы — дифференциация понятий.

В статье дано толкование и выстроена иерархия понятий «коммуникативная система» и «коммуникационная система» в рамках науки о социальных коммуникациях, предложена модель управления коммуникативными системами в пределах коммуникационной.

Ключевые слова: коммуникативный, коммуникационный, система, социальные коммуникации.